

ТОВАРНІ БІРЖІ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

Минюк О. Ю., Минюк Л. Д.

Процес становлення, утвердження й розвитку біржового ринку в Україні знаходиться сьогодні на своєму початковому етапі й має складний і неоднозначний характер, а це потребує зваженого підходу до формування належного нормативно-правового регулювання діяльності товарних бірж, у нормах якого наявні значні недоліки й проблеми.

Діяльність товарних бірж була предметом дослідження таких вітчизняних учених і практиків, як О.А. Беляневич, А.І. Берлач, А.Г. Бобкова, С.Я. Бугіль, О.М. Вінник, Л.В. Гарарук, Р.П. Дудяк, І.В. Зотов, А.Л. Коцур, В.В. Луць, В.К. Мамутов, Ю.О. Моїсєєв, В.Д. Савченко, М.О. Солодкий, О.М. Сохацька, В.С. Щербина та ін. Проте, зважаючи на ті процеси, що сьогодні відбуваються у світовій економіці, відповідним чином змінюються напрями, форми й засоби правового регулювання біржового ринку як на державному, так і на міжнародному рівнях. Тому діяльність товарних бірж в Україні потребує свого подальшого дослідження й вдосконалення.

На основі досліджених матеріалів поставлено завдання проаналізувати основні нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності товарних бірж в Україні та висвітлити можливі напрями їх подальшого удосконалення.

Перехід економіки України до ринкових відносин вимагає комплексного реформування системи біржової діяльності, в якій товарні біржі мають бути потужною рушійною силою розвитку економіки, торгівлі, залучення інвестицій, ресурсів, експорту, імпорту й збагачення країни загалом. Проте, зважаючи на відсутність у цій сфері державної регуляторної системи й політики, біржовий ринок в Україні сьогодні фактично розвивається стихійно, у режимі цілковитої безконтрольності. Додає обґрунтованості цьому твердженню те, що за даними Державного комітету статистики України, станом на 1 січня 2012 р. в Україні було зареєстровано 562 біржі. Зокрема, товарних і товарно-сировинних - 391, агропромислових - 25, універсальних 107, інших - 39 [1].

Як бачимо, кількість бірж сьогодні вже сягнула рекордної цифри - 562, й значно перевищила навіть їхню чисельність у світі. Переважна більшість створених бірж не відповідає критеріям біржового інституту, оскільки вони діють як звичайні комерційні фірми, що мають у своєму найменуванні слово "біржа", хоча, насправді, не мають жодного стосунку до загальноприйнятих у світі принципів біржової торгівлі. Такі "біржо-фірми", як правило, мають дві брокерські контори, не здійснюють відкритих торгових операцій, не можуть визначити поточної реальної ринкової вартості товару та його дійсної вартості в майбутньому, не дають можливості робити хеджування тощо. Тобто, незважаючи на рекордну кількість підприємницьких організацій з назвою "біржа", в Україні поки що відсутній такий сегмент біржового ринку, який виконував би притаманні йому важливі ринкові функції [2, 89]. Крім того, біржові інститути в Україні стали своєрідними заручниками тієї соціально-економічної ситуації, яка склалася в Україні після проголошення незалежності.

Через несприятливий інвестиційний клімат в країні, виробничий сектор економіки позбавлений, за небагатьма винятками, достатнього припливу капіталу, а сфе-

ра торгівлі й послуг внаслідок крайньої обмеженості платоспроможного попиту населення не має внутрішніх можливостей для свого розвитку й також не може залучити значні обсяги капіталу [3, 142]. З огляду на це, доцільно детальніше зупинитися на характеристичі законодавства, що впливає на ефективність здійснення правового регулювання біржової діяльності в Україні. Вказуючи на можливості щодо вдосконалення нормативно-правових актів щодо регулювання діяльності товарної біржі, звернемо увагу на основний у цій сфері Закон України "Про товарну біржу" [4, 139]. На нашу думку, рівень правового регулювання, представлений у цьому законі не відповідає реаліям сьогодення. І навіть, якщо враховувати факт неодноразового внесення змін до цього акта, у будь-якому разі наявність концептуальних недоліків, що йому притаманні, не дозволяє констатувати про належне регулювання цих суспільних відносин.

Перше, що привертає увагу - це значна кількість норм банкетного характеру. У багатьох статтях містяться норми, які при визначенні певної норми посилаються на інший правовий акт чи певний правовий механізм врегулювання відносин. Вважаємо таку ситуацію неефективною, а тому доречним було б прийняття нової редакції Закону України "Про товарну біржу", який би ґрунтовніше врегулював суспільні відносини. Проте, незважаючи на термінову необхідність удосконалення спеціального законодавства в цій сфері, наразі маємо недосконалий закон, а також значну кількість правових актів, що деталізують і конкретизують положення основного документу. На жаль, таке розпорошення нормативних основ не призводить до підвищення ефективності правового регулювання біржової діяльності, адже збільшення кількості вузькоспеціалізованих актів призводить до колізій, прогалин, виникнення нових організаційно-правових форм товарних бірж, а також широких можливостей для зловживання. Крім того, до сфери регулювання Закону України "Про товарну біржу" належним чином не увійшли положення щодо:

- кількості засновників;
- порядку прийняття рішень вищим органом управління товарної біржі;
- повноваження загальних зборів і періодичності їх скликання;
- утворення, персонального складу й порядку функціонування ревізійної комісії, проведення нею необхідних перевірок;
- розміру статутного капіталу;
- системи й структури адміністративно-правового регулювання цієї сфери суспільних відносин;
- характеристики операцій, що можуть здійснюватися в межах цього виду біржі;
- виду професійної діяльності в межах функціонування товарної біржі;
- визначення детальних вимог до професійних учасників торгівлі;
- основні засади відповідальності за правопорушення, вчинені в цій сфері.

Ще однією перепорою на шляху належного розвитку товарних бірж в Україні є відсутність спеціально уповноваженого органу державної влади, до компетенції

якого входило б адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері біржового товарного ринку. На нашу думку, доки не буде створено такого органу, неможлива належна координація й ефективне спрямування розвитку одного з найбільш поширених в Україні біржових інститутів. Такий суб'єкт владних повноважень бажано створити у формі спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання діяльності товарних бірж в Україні. Основними його завданнями повинні бути наступні:

- формування й забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку й функціонування товарних бірж в Україні, сприяння адаптації національного біржового ринку до міжнародних стандартів;
- розробка й контроль за виконанням правил біржової торгівлі;
- розроблення й реалізація стратегії розвитку товарних бірж в Україні;
- здійснення державного регулювання й ліцензування у сфері функціонування товарних бірж в Україні, а також контролю за додержанням законодавства в цій сфері;
- визначення форм звітності, порядку її складання й подання товарними біржами;
- узагальнення практики застосування законодавства України з питань функціонування товарних бірж в Україні, розроблення й внесення пропозицій щодо його удосконалення;
- запровадження міжнародно визнаних правил розвитку щодо діяльності товарних бірж в Україні;
- сприяння інтеграції в європейську й світову систему біржової торгівлі товарами;
- сприяння здійсненню заходів щодо підвищення кваліфікаційної підготовки професійних суб'єктів біржової торгівлі [3, 153].

Окреме питання постає при визначенні організаційно-правової форми, в якій може створюватися товарна біржа, адже від цього багато в чому залежить як ефективність її утворення, функціонування, управління, адміністративно-правового регулювання, відповідальності, а також ліквідації. Положення ст. 278 ГК України вказують, що товарна біржа є господарською організацією. Більш детального регулювання в Кодексі не встановлено, а щодо недосконалості правового регулювання з боку профільного закону вже йшлося [5, 278].

Конкретніше організаційно-правова форма товарної біржі законодавством не визначена, а отже, можливе її створення в будь-якій формі, передбаченій законом. Саме тому постає проблема щодо більш чіткого визначення організаційно-правової форми, в якій має існувати товарна біржа для здійснення максимально ефективного впливу на розвиток відносин суб'єктів господарювання, а також для забезпечення відсутності зловживань з боку її учасників.

Недоречним є створення й існування товарної біржі у формі акціонерного товариства, адже ЦК України господарські товариства (видом яких і виступає акціонерне) віднесені до форм, в яких здійснюється підприємницька (комерційна) діяльність, а Закон України "Про господарські товариства" визначає, що господарські товариства створюються для ведення підприємницької діяльності з метою одержання прибутку [6, 682]. Крім того, незважаючи на значну схожість в організації, управлінні товарною біржею з господарськими товариствами, існує близькість і до кооперативів, в яких найповні-

ше реалізуються принципи добровільності, відкритого членства, демократичного управління, економічної участі. Діяльність кооперативу базується на особистій трудовій участі членів і об'єднанні майнових, також сплачуються пайові внески, а члени біржі нарівні з брокерами здійснюють біржові операції. Проте в кооперативі можуть брати участь також і громадяни, які несуть додаткову відповідальність своїм майном у розмірі не менше їх пайового внеску [7, 163].

Подальший аналіз норм ЦК і ГК дозволяє зробити висновок, що близькою для товарної біржі є форма непідприємницького товариства. Відповідно до ст. ст. 83, 85 ЦК України, непідприємницьким товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб, які мають право участі в цьому товаристві, та яка не має на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками [7, 356]. Згідно зі ст. 1 Закону України "Про товарну біржу", вона не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку. До того ж ст. 86 ЦК України дозволяє непідприємницьким товариствам, поряд зі своєю основною діяльністю, здійснювати підприємницьку, якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню [8, 48]. Відповідно до зазначеного, зауважимо, що лише чітке законодавче встановлення організаційно-правової форми, в якій повинна функціонувати товарна біржа, допоможе врегулювати значну кількість спорів і незгодженостей, що виникають у процесі функціонування цього біржового інституту.

Крім того, розвиток біржового ринку повинен знайти своє відображення в макроекономічній стратегії держави й відіграти важливу роль у формуванні національної економіки. Забезпечення реалізації єдиної державної політики має сприяти впровадженню нових біржових технологій, таких як ф'ючерсні контракти й опціони, гарантій їх виконання (кліринг), а також адаптації вже діючих біржових механізмів до існуючих економічних умов [9].

Отже, урахувавши викладене, можемо зазначити, що нормативно-правові акти, норми яких регулюють діяльність товарних бірж в Україні, потребують свого удосконалення. На думку авторів, рівень правового регулювання, представлений у Законі України "Про товарну біржу" не відповідає реаліям сьогодення. І навіть якщо враховувати факт неодноразового внесення змін до цього акта, усе ж такі наявність концептуальних недоліків, що йому притаманні, не дозволяє говорити про належне регулювання цих суспільних відносин. Незважаючи на термінову необхідність удосконалення спеціального законодавства в цій сфері, наразі маємо недосконалий закон, а також значну кількість правових актів, що деталізують і конкретизують положення основного документу.

Додатковою перепорою на шляху належного розвитку товарних бірж в Україні є відсутність спеціально уповноваженого органу державної влади, до компетенції якого входило б адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері біржового товарного ринку. На нашу думку, доки не буде створено такого органу, неможлива належна координація й ефективне спрямування розвитку одного з найбільш поширених в Україні біржових інститутів.

Окреме питання постає при визначенні організаційно-правової форми, в якій може створюватися товарна біржа, адже від цього багато в чому залежить як ефективність її утворення, функціонування, управління, пра-

вово регулювання, відповідальність, а також ліквідація. На нашу думку, чітке законодавче встановлення організаційно-правової форми, в якій повинна функціонувати товарна біржа, стане первинним кроком, що допоможе врегулювати значну кількість спорів і неузгоджених сторін, що виникають у процесі функціонування цього біржового інституту.

Ураховуючи необхідність державного сприяння якісному й кількісному розвитку бірж в Україні, доречним є вдосконалення податкового законодавства, в якому визначається державна політика щодо стимулювання/дестимулювання розвитку конкретних сфер суспільної діяльності. Адже саме відсутність послідовної, чіткої політики держави у сфері правового регулювання товарних бірж, зокрема в системі оподаткування, недосконалість законодавства є додатковою перешкодою, що стримує розвиток біржової торгівлі, ускладнюючи тим самим функціонування біржового ринку.

Література

1. Оптова і біржова торгівля в Україні: Статист. збірник. - [Електронний ресурс]: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Берлач А.І. Біржове право України: Навч. посіб. - К.: Університет "Україна", 2008. - 316 с.
3. Минюк О.Ю. Адміністративно-правове регулювання біржової діяльності в Україні: Монографія; За загальн. ред. А.І. Берлача. - Ірпінь: Національний університет

ДПС України, 2011. - 248 с.

4. Про товарну біржу: Закон України від 10 груд. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 10.

6. Господарський кодекс України: - К.: Велес, 2010. - 160 с.

7. Про господарські товариства: Закон України від 19 верес. 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 49. - Ст. 682.

8. Цивільний кодекс України: - К.: Велес, 2010. - 272 с.

9. Мороз Л.Я. Господарсько-правова відповідальність товарних бірж // Право України. - 2007. - № 8. - С. 47-50.

10. Товарні біржі в Україні: аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, Г.О. Шевченко. - К.: Ін-т аграрної економіки УААН, 1997. - 427 с.

Минюк О.Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Національного
університету ДПС України*

Минюк Л.Д.

*студент Національного університету ДПС України
Надійшла до редакції 19.07.2012*

УДК 347.73:336.31

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Сергієнко О. П.

Сучасну національну економіку неможливо уявити без боргових зобов'язань, зокрема, зовнішніх. За своїм значенням і впливом на видаткову й дохідну частини бюджету інститут державного боргу є унікальним. Він тісно взаємопов'язаний з такими категоріями, як бюджетний дефіцит і бюджетний профіцит; має важливе соціальне значення; зумовлює й впливає на грошово-кредитну, інвестиційну й податкову політику держави; бюджетний процес, а також є показником фінансової надійності держави в зовнішніх відносинах. Проблеми державного боргу - його формування, обслуговування, погашення й управління - дуже складні, оскільки передбачають участь держави в особі Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Національного банку України та фінансових інститутів не лише у відносинах з приводу залучення позичкових коштів до бюджету, а й управління боргом; розвиток грошового, банківського, фондового та інших ринків; інвестиційний клімат; податкове регулювання тощо [1, 243].

Борговий тягар в Україні спричиняє низку проблем, зокрема, у соціальній сфері, що пов'язані з неможливістю підвищити пенсії, соціальну допомогу тощо в умовах загострення інфляційних процесів. Іншими словами, уряд повинен віддавати на погашення зовнішнього державного боргу (ЗДБ) частину фінансових ресурсів, за рахунок яких можна було б суттєво збільшити річні витрати на освіту, охорону здоров'я або зарплати в бюджетному секторі. Критичні розміри зовнішніх державних запозичень, зростання витрат на їх погашення зумовлюють необхідність пошуку шляхів удосконалення механізму контролю у сфері ЗДБ України, зокрема, питань ефективного управління й погашення ЗДБ України. *Правова урегу-*

льованість зовнішніх державних боргових відносин ставить у залежність можливість фінансової підтримки міжнародних фінансових організацій (МФО), а отже, забезпеченість держави необхідним обсягом фінансових ресурсів. Відповідно, пошук шляхів удосконалення правового регулювання контролю у сфері ЗДБ України залишається вкрай актуальним. Слід враховувати й те, що в сучасних умовах бюджетні ресурси обмежені, тому тут доцільно виділити державні інвестиції в окремий бюджет - бюджет розвитку. Джерелами формування його доходів можуть бути запозичення як на міжнародних фінансових ринках, так і на внутрішньому, також цільові запозичення - під конкретні проекти.

Предметом поданої статті є правові проблеми законодавства, яке регламентує контроль у сфері ЗДБ України й застосування програмно-цільового методу в цій сфері. Відповідно, метою статті є дослідження напрямів удосконалення правового регулювання контролю у сфері ЗДБ України шляхом застосування програмно-цільового методу.

Багато науковців присвятили свої праці питанням економіко-правового забезпечення управління державним боргом України, також зовнішнім, серед яких Т.Г. Бондарук, В.В. Верхолаз, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха, Н.А. Зайцева, Н.В. Зражевська, М. Кульчицький, М.П. Кучерявенко, В.В. Лісовенко, Ю.О. Смоляр та ін.

Питання правового забезпечення ефективного контролю за управлінням ЗДБ України, не зважаючи на надзвичайну актуальність, залишається до кінця невирішеним і потребує свого подальшого вивчення й урегулювання. Суттєвої законодавчої деталізації потребують норми, присвячені питанням управління ЗДБ України в

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**